

Kemiallisen elintarviketurvallisuuden yksikkö

Vapaaehtoisen ”gmo-vapaa”-markkinointiväittämän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

Tämä ohje on tarkoitettu elintarvikealan ja rehuteollisuuden toimijoiden ja valvontaviranomaisten käyttöön. Koska Ruokavirastolle ei ole säädetty norminantovaltaa kyseisessä asiassa, Ruokavirasto ei voi antaa sitovia määräyksiä. Tämän ohjeen sisältämät tulkinnat ovat elintarvike- ja rehuvalvontaa ohjaavan viranomaisen näkemyksiä siitä, miten elintarvike- ja rehulainsäädäntöä tulisi soveltaa. Viime kädessä lainsäädännön soveltamista koskevat kysymykset ratkaisee tuomioistuin. Mikäli Euroopan komissio antaa asiasta ohjeita, tulee Ruokavirasto tarkentamaan ohjettaan näiden linjausten mukaiseksi.

Vapaaehtoisen ”gmo-vapaa” -markkinointiväittämän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

1 Johdanto

Elintarvikkeiden pakolliset pakkausmerkinnät eivät kaikilta osin vastaa kuluttajien tiedontarpeita ja odotuksia. Tästä syystä lainsäädäntöön perustuvien pakollisten merkintöjen lisäksi elintarvikkeissa on paljon vapaaehtoisin järjestelmiin perustuvia, erityisesti alkuperää ja tuotantotapaa kuvaavia markkinointiväittämiä.

Muuntogeenisiä (gm/gmo) elintarvikkeita ja rehuja säännellään Euroopan yhteisön asetuksilla, ja yhteismarkkinoilla tuotteet liikkuvat vapaasti yli rajojen. Muuntogeenisiä elintarvikkeita ja rehuja sääntelevän lainsäädännön periaatteena on kuluttajien tiedonsaannin ja valinnanmahdollisuuden turvaaminen. Tämä on toteutettu pakollisella merkintävelvoitteella tuotepakkauksissa tai muuten myynnin yhteydessä. Kuluttaja ja rehun käyttäjä voi luottaa siihen, että jos merkintää muuntogeenisyydestä ei ole, elintarvike tai rehu ei ole muuntogeeninen.

Lainsäädännössä ei erityisesti kielletä vapaaehtoisia markkinointiväittämiä, jossa esitetään, että elintarvikkeen tai rehun valmistuksessa ei ole käytetty geeniteknikkaa tai ettei tuote sisällä geeniteknisesti muunnettuja ainesosia. Tällä hetkellä EU:ssa ei ole määritelty yhteisiä kriteerejä ”gmo-vapaa”-, ”eläintä on ruokittu gmo-vapaalla rehulla” - tai vastaaville markkinointiväittämille. Tämän vuoksi jotkut EU-maat ovat laatineet omia kansallisia ohjeita markkinointiväittämien käyttämiseksi, ja tällaisia väittämiä onkin jo käytössä. Jotta jäsenmaiden käytännöt saataisiin yhdenmukaisiksi, tulisi EU:ssa määrittää yhteiset, kaikkia jäsenmaita koskevat kriteerit vapaaehtoisille gmo-vapaa- tai vastaaville markkinointiväittämille. Ruokavirasto on katsonut tarpeelliseksi laatia kotimaisille toimijoille ja valvontaviranomaisille ohjeet vapaaehtoisen markkinointiväittämän käytölle elintarvikkeissa ja rehuissa.

Kemiallisen elintarviketurvallisuuden yksikkö

Vapaaehtoisen ”gmo-vapaa”-markkinointiväittämän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

2 Lainsäädäntö

Muuntogeenisten elintarvikkeiden ja rehujen merkintöjä koskeva lainsäädäntö:

- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1829/2003 muuntogeenisistä elintarvikkeista ja rehuista
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1830/2003 muuntogeenisten organismien jäljitettävyydestä ja merkitsemisestä ja muuntogeenisistä organismeista valmistettujen elintarvikkeiden ja rehujen jäljitettävyydestä
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1169/2011 elintarviketietojen antamisesta kuluttajille
- Elintarvikelaki 23/2006
- Rehulaki 86/2008
- Komission asetus (EU) N:o 619/2011 rehun virallisessa valvonnassa käytettävistä näytteenotto- ja määritysmenetelmistä tutkittaessa sellaisen muuntogeenisen aineksen esiintymistä, jota koskeva lupamenettely on kesken tai jonka lupa ei ole enää voimassa.

Asetuksen (EY) N:o 1829/2003 mukaan elintarvikkeen tai rehun valmistuksessa saa käyttää vain EU:ssa hyväksytyjä muuntogeenisiä aineksia, joista on ilmoitettava tuotteen pakkausmerkinnöissä. Merkintää ei edellytetä, mikäli tuote sisältää muuntogeenisiä aineksia sellaisessa suhteessa, joka on enintään 0,9 % elintarvikkeen tai rehun kustakin ainesosasta, edellyttäen että muuntogeenisten aineksien esiintyminen on satunnaista tai teknisesti mahdotonta välttää (artiklat 12 ja 24). EU:ssa hyväksymättömien muuntogeenisten ainesten käyttö on kiellettyä yhteisön alueella.

Asetusta ei sovelleta muuntogeenisten organismien avulla valmistettuihin elintarvikkeisiin eikä rehuihin. Määräväenä kriteerinä on se, onko valmiissa elintarvikkeessa tai rehussa muuntogeenisestä lähtöaineesta johdettua ainesta. Muuntogeenisen rehun syöminen ei tee eläimestä, sen lihasta tai muusta tuotteesta muuntogeenistä, koska rehun sisältämät geenit pilkkoutuvat eläimen aineenvaihdunnassa. Tämän vuoksi tuotteisiin, jotka saadaan muuntogeenisellä rehulla ruokituista tai muuntogeenisillä lääkkeillä lääkityistä eläimistä, ei sovelleta asetuksen lupa- eikä merkintävaatimuksia ((EY) N:o 1829/2003, johtolause 16). Voimassa olevan lainsäädännön mukaan eläimistä saatavat elintarvikkeet, joissa gm-merkintää ei ole, on voitu siis tuottaa joko tavanomaisella tai muuntogeenisellä rehulla.

Kemiallisen elintarviketurvallisuuden yksikkö

Vapaaehtoisen "gmo-vapaa"-markkinointiväittämän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

Elintarvikelain (23/2006, 9 §) mukaan elintarvikkeesta annettavat tiedot eivät saa johtaa kuluttajaa harhaan elintarvikkeen ominaisuuksien, koostumuksen, luonteen, tunnistettavuuden, määrän, säilyvyyden, alkuperän, valmistus- tai tuotantomenetelmän tai muun vastaavan seikan suhteen. Pakkausmerkintäsäädösten mukaan elintarvikkeella ei myöskään saa ilmoittaa olevan sellaisia ominaisuuksia, joita sillä ei ole tai joiden suhteen se ei poikkea muista vastaavista elintarvikkeista ((EU) N:o 1169/2011, artikla 7). Vapaaehtoisin merkintöihin sovelletaan samoja säädöksiä.

3 Markkinointiväittämät

Markkinointiväittämän tulee olla selkeä ja yksiselitteinen, eikä se saa johtaa kuluttajaa harhaan. Tässä ohjeessa käytetään esimerkinomaisesti "gmo-vapaa"- ja "eläintä on ruokittu gmo-vapaalla rehulla"-väittämiä. Markkinointiväittämä voi kuitenkin olla myös muunlainen, esimerkiksi kuva tai merkki. Kuluttajan kannalta olisi parasta, jos käyttöön vakiintuisi vain yksi yhtenäinen sanamuoto tai merkki koko EU:n alueella.

4 Tuoteryhmät

Muuntogeeniset elintarvikkeet ja rehut voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään tuotantotavan mukaan:

1. Kasvipäriset elintarvikkeet ja rehut, jotka voivat sisältää EU:ssa hyväksytyjä muuntogeenisiä ainesosia (esim. soija, maissi tai rapsi)

"Gmo-vapaa"-, "eläintä on ruokittu gmo-vapaalla rehulla"- tai vastaavaa markkinointiväittämää voidaan käyttää vain, jos elintarvike tai rehu ei sisällä yhtään muuntogeenistä ainesta. Gm-aineksen pitoisuuden raja-arvo on tässä tapauksessa 0% (toteamisraja), vaikka nykyinen merkintäsäädös sallii muuntogeenisten ainesosien esiintymisen sellaisessa suhteessa, joka on enintään 0,9 % kustakin ainesosasta, edellyttäen että ainesten esiintyminen on satunnaista tai teknisesti mahdoton välttää. Pienikin gm-aineksen esiintyminen tuotteessa, jossa käytetään gmo-vapaa -markkinointiväittämää, katsotaan harhaanjohtavaksi elintarvikelain 23/2006 9 §:n ja rehulain 86/2008 14 ja 15 §:n tarkoittamassa mielessä.

Elintarvikkeesta tai rehusta saa ilmoittaa vain sellaisia ominaisuuksia, joiden suhteen se poikkeaa muista vastaavista tuotteista. Toimijan, joka käyttää elintarvikkeessa tai rehussa markkinointiväittämää, on eräkohtaisesti analyysituloksen osoitettava, ettei tuotteessa ole muuntogeenisiä aineksia.

Kemiallisen elintarviketurvallisuuden yksikkö

Vapaaehtoisen "gmo-vapaa"-markkinointiväittämän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

2. Kasvipäriset elintarvikkeet ja rehut, jotka sisältävät ainesosia, joista ei ole olemassa EU:ssa hyväksyttyä muuntogeenistä lajia (esim. riisi, kaura, papaija, porkkana, tai mustikka)

Elintarvikelain 23/2006 9 §:n ja rehulain 86/2008 14 ja 15 §:n mukaisesti "gmo-vapaa"- tai vastaavan markkinointiväittämän käyttö on harhaanjohtavaa tuotteessa, joka ei sisällä sellaista ainesosaa, joka voisi olla valmistettu EU:ssa hyväksytystä muuntogeenisestä organismista. Tämän vuoksi väittämää ei näissä tuotteissa sallita.

3. Eläimistä saatavat elintarvikkeet (esim. liha, maito, kananmuna tai viljelty kala) – vaatimukset rehulle

Vapaaehtoista "gmo-vapaa"-, "tuotettu ilman geenitekniikka"- tai vastaavaa markkinointiväittämää voi käyttää eläimistä saatavissa elintarvikkeissa vain silloin, kun eläintä on ruokittu koko sen elinkaaren ajan tavanomaisella rehulla. Tällaisessa rehussa voi olla muuntogeenisiä ainesosia 0,9 %:iin asti. Myös muuntogeenisten organismien tuottamien rehun lisäaineiden, rehussa käytettävien vitamiinien ja eläinlääkkeiden käyttö on sallittua. Kuluttajille tai rehun käyttäjille ei kuitenkaan saa antaa harhaanjohtavasti käsitystä, että muiden vastaavien tuotteiden, joissa ei gmo-vapaa-väittämää ole, valmistuksessa olisi automaattisesti käytetty muuntogeenisiä ainesosia. Mikäli toimija käyttää markkinointiväittämää "eläintä on ruokittu gmo-vapaalla rehulla" tai vastaavaa, toimijan tulee varmistaa, ettei rehu sisällä lainkaan gm-ainesta (0 %) (ks. 1. kohta).

Luonnonvaraisista eläimistä saatavissa elintarvikkeissa "gmo-vapaa"- tai vastaavaa markkinointiväittämää ei saa käyttää.

Elintarvikkeet ja rehut, jotka sisältävät useita yllä lueteltuja tuoteryhmiä (esim. ainesruoka, maustettu lihatuote tai rehuseos)

Toimija voi käyttää useista ainesosista koostuvassa elintarvikkeessa tai rehuseoksessa "gmo-vapaa"- tai vastaavaa markkinointiväittämää, mikäli tuotteen jokainen ainesosa täyttää edellä mainitut kriteerit. Mikäli yksittäinen ainesosa täyttää kriteerit, väittämää voidaan käyttää kyseisen ainesosan yhteydessä esimerkiksi ainesosaluettelossa, mutta ei koko tuotetta koskevassa markkinoinnissa.

Luomuelintarvikkeet ja -rehut

Toimija voi käyttää "gmo-vapaa"- tai vastaavaa markkinointiväittämää luonnonmukaisesti tuotetuissa (luomu) elintarvikkeissa tai rehuissa, mikäli edellä mainitut kriteerit täyttyvät.

Kemiallisen elintarviketurvallisuuden yksikkö

Vapaaehtoisen ”gmo-vapaa”-markkinointiväittämän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

5 Toimijoiden omavalvontavelvoitteet ja viranomaisvalvonta

Vapaaehtoisen tuotantotapaa kuvaavan markkinointiväittämän tulee perustua toimivaan omavalvontajärjestelmään. Toimijan velvollisuus on huolehtia siitä, että elintarvikkeesta tai rehusta annettavat tiedot ovat totuudenmukaiset ja riittävät. Muuntogeenisten elintarvikkeiden ja rehujen koostumusten ja merkintöjen valvonta perustuu toimijan omavalvonnan valvontaan. Valvonnassa keskitytään lainsäädännön edellyttämien merkintöjen oikeellisuuteen ja kuluttajan tiedonsaannin turvaamiseen.

Mikäli toimija käyttää kasviperäisessä elintarvikkeessa tai rehussa gmo-vapaa- tai vastaavaa markkinointiväittämää, tulee hänen analyysin varmistua, että gm-aineksen pitoisuus tuotteessa on 0 % (toteamisraja). Edustava näyte tulee analysoida validoiduilla menetelmillä akkreditoidussa laboratoriossa. Toimijan tulee viranomaisen pyytäessä pystyä esittämään eräkohtaiset analyysitodistukset. Lisäksi epäselvyyksien välttämiseksi on tarkoituksenmukaista, että gmo-vapaus perustuu kirjallisiin sopimuksiin koko tuotantoketjussa ja muun muassa jäljitettävyyys ja erilläänpito on varmistettu ja kirjattu.

Eläimistä saatavissa elintarvikkeissa gmo-vapaa- tai vastaavaa markkinointiväittämää käyttävän toimijan tulee vastaavasti huolehtia koko ketjun kattavien kirjallisten sopimusten voimassaolosta. Lisäksi toimijan tulee varmistaa, että tuotteen valmistusaineet voidaan jäljittää koko ketjun osalta. Viranomaisvalvonta perustuu asiakirjavalvontaan, koska eläinperäisiä elintarvikkeita analysoimalla ei voida todentaa sitä, onko eläin syönyt muuntogeenistä rehua vai ei.

Valvontatoimenpiteisiin ryhdytään, mikäli epäillään tai todetaan rikkomuksia. Valvonnassa havaittujen harhaanjohtavien markkinointiväittämien käyttö kielletään.

Lähteet:

KTM Julkaisuja 31/2007, Työryhmän muistio siitä, miten kuluttajat saavat tietoa elintarvikkeen tuotantotavasta ja alkuperästä.

Voimaantulo

Tämä ohje on voimassa 15.5.2020 lähtien ja se korvaa aikaisemman version (Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran ohje 10017/3, julkaistu 6.3.2017).

Kemiallisen elintarviketurvallisuuden yksikkö

Vapaaehtoisen "gmo-vapaa"-markkinointiväittämän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

Päivitykset versioon 4

- Ohje muutettu Eviran ohjeesta Ruokaviraston ohjeeksi saavutettavaan muotoon.
- Tarkennettu väitteen käytön ehtoja useasta ainesosasta koostuvan elintarvikkeen tai rehun markkinoinnissa
- Tekstiä stilisoitu